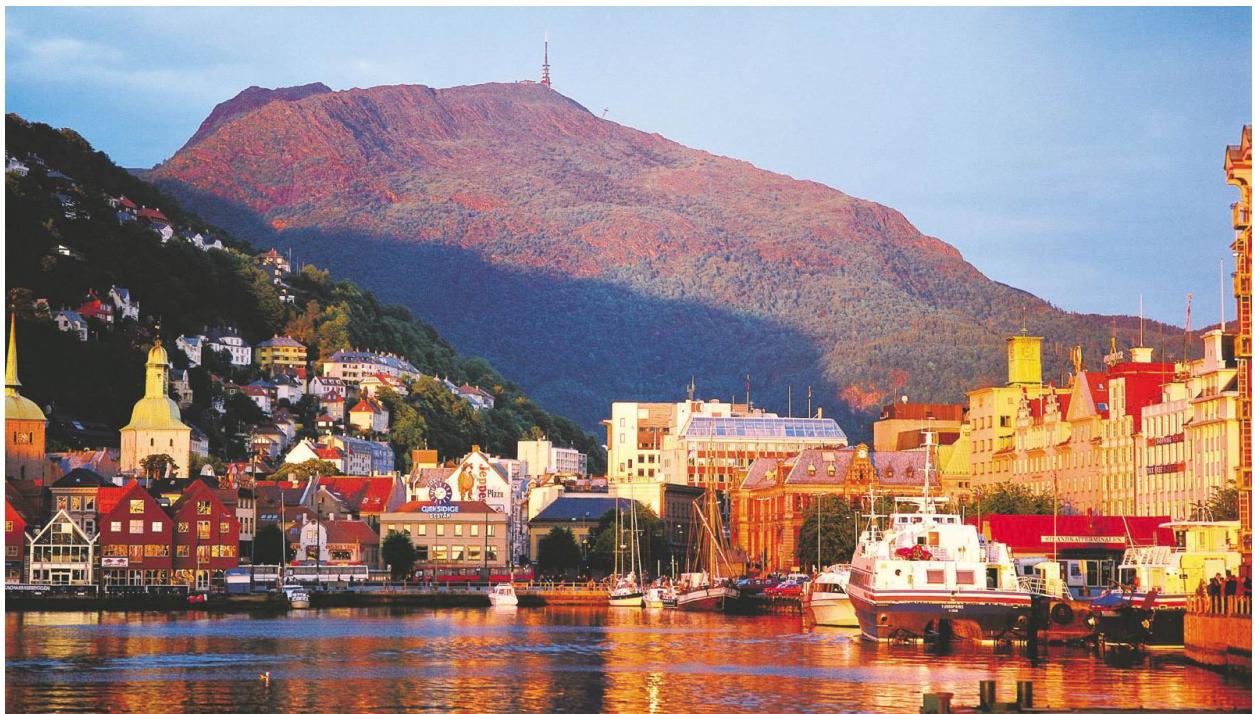

RELIGION OG MATERIALITET

CHAOS SYMPOSIUM 2016

FREDAG. 29 - LØRDAG. 30 APRIL
BERGEN/NORGE

Kontakt Knut A. Jacobsen (knut.jacobsen@uib.no) eller Håkon N. Tandberg (hakon.tandberg@uib.no)
for mer informasjon.

VELKOMMEN TIL BERGEN!

Herved inviterer vi til CHAOS-symposium 2016 med temaet *religion og materialitet* ved Universitetet i Bergen. Symposiet arrangeres i et samarbeid med Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap (AHKR). Vi ser frem til bidrag som belyser temaet religion og materialitet i et mangfold av religiøse tradisjoner og geografiske områder i fortid og nåtid.

Religioner hevder å ha tilgang til usynlige verdener og krefter, men utfolder seg i en materiell virkelighet. Religionens materialitet har ofte ikke fått oppmerksomhet i religionsforskningen, som har vært dominert av teksttolkning og fokus på lære og det tankemessige mens gjenstander ikke har blitt behandlet med samme iver. Eksempler på religionenes materialitet er religiøs kunst, kostymer og masker, rituelle gjenstander, templer og andre bygninger, statuer av guder og gudinner, hellige personer og dyr, hellige landskap, hellige trær og planter, amuleetter, mandalaer, minnesmerker, hellige bøker, hellige våpen, musikkinstrumenter, symboler, manuskripter og trykte tekster, og plakater. I følge religionene manifesterer det guddommelige seg i materielle former og disse er objekt for beundring og tilbedelse. Slike materielle former dominerer det religiøse landskapet og de kan bli beundret og tilbedt ved utveksling av gaver, ved å bli sett, berørt, sunget til, smakt på, luktet på, og mye mer. Tilbederne forbinder ofte religionenes materielle objekter med makter og krefter, og de nærmer seg dem med et håp om å få åndelige og materielle goder fra de kreftene og makter som de materielle objektene tenkes å inneha, manifestere eller peke til.

Bidragene til symposiet vil danne grunnlag for et temanummer av tidsskriftet Chaos. Chaos er et fagfellevurdert tidsskrift og symposiumsbidragene vil bli underlagt den samme redaksjonelle vurdering som alle andre artikler. Vi ber derfor om at bidragene bearbeides i etterkant av konferansen i artikkelform med henblikk på temanummeret.

SAMMENDRAG

Anikonisme: Ny forskning om religiøs anikonisk visuel kultur

I løbet af de seneste få år er der opstået et forskningsmiljø med fokus på et komparativt studie af anikonisk visuel kultur fra et bredt udsnit af religiøse traditioner. I 2012 udkom Milette Gaifmans bog *Aniconism in Greek Antiquity*, hvor hun bl.a. foreslår studiet af anikonisme som et muligt komparativt forskningsfelt og systematisk diskuterer selve begrebet anikonisme i et forskningshistoriske perspektiv. Hendes bog var inspirationen til et panel ved IAHRs seneste verdenskongres i Erfurt, hvor forskere med speciale i forskellige traditioner – australsk oldtid, ægyptisk, israelitisk, græsk og persisk antik religion samt hinduisme, buddhisme og moderne folkereligion i Skotland – diskuterede anikonisme med henblik på især tre forhold: Terminologi/klassifikation (anikonisme rummer mange forskellige genstandstyper), historicitet (er anikonisk repræsentation nødvendigvis altid et tidligere stadie end antropomorf billede repræsentation?), samt medialitet (hvilke er de særlige egenskaber ved anikoniske former i forhold til at gøre deres prototyper – guder, ideer eller kosmologier – nærværende?). Mit paper vil præsentere resultaterne af dette panel med især eksempler fra mit eget feltarbejde om tilbedelsen af anikoniske guder i Indien og Nepal.

Mikael Aktor, Syddansk Universitet
[\(aktor@sdu.dk\)](mailto:aktor@sdu.dk)

Når verdener kolliderer

Om kulten omkring en museumsgenstand

Ganske ofte bliver museer kontaktet af religionsudøvere, der af forskellige grunde ønsker at udøve ritualer med specifikke museumsgenstande af religiøs signifikans. I den forbindelse finder en magtudveksling sted, hvor museal og religiøs autoritetsforankring enten støder sammen eller sammensmelter. Grænsen mellem religiøs og museal autoritets-forankring er dog uafklaret og denne autoritetsudveksling er et uudforsket område. Hvad sker der, når religiøse aktører gives mulighed for at udøve religiøse praksis omkring museumsgenstande i og udenfor museerne? Og hvad sker der når de nægtes adgang til de ritualobjekter, de føler en særlig religiøs tilknytning til? Der er tale om to forskellige paradigmer. Et sekulært, hvor museerne anskues som et udpræget forskningsbaseret miljø, og hvor genstandene repræsenterer historiske og kulturelle forhold. Et religiøst, hvor genstandenes endvidere tillægges

virkningskraft, som ikke kan dokumenteres videnskabeligt. De to paradigmer kan naturligvis overlappe; museumsansatte kan være imødekommenne over religion, og religiøse aktører afviser ikke nødvendigvis videnskab. De to paradigmer kan derfor – ligesom autoritets-forankringen – smelte sammen på uforudsigelige måder. Dette illustreres og diskutes ud fra en specifik case, der vedrører et europæisk relikt, et kranium, hvis religiøse betydning har været stærkt omdiskuteret – især efter det nu har viste sig at være det forkerte kranium.

Carsten Viggo Nielsen, Nationalmuseet (København)
Carsten.Viggo.Nielsen@natmus.dk

Målardukens mystik

Det Transcendentala perspektivet i Ivan Aguélis konst

Med Charles Baudelaires *Fleurs du Mal* i fickan och en inre upplevelse av det gotländska landskapet tar sig den svenska konstnären Ivan Aguéli, född John Gustaf Agelli, (1869–1917) till ett fin-de-siècle-Paris. Aguéli är främst känd för sitt engagemang i Islam (konverterade 1898), eg. främst dess mystika disciplin, sufism (initierades ca: 1902), och idéströmningen Traditionalism. Han rörde sig likafullt i vidare kretsar än så, och blev närmast en brygga mellan olika filosofiska och esoteriska strömningar. Utifrån detta formades hans idévärld, i vilken konst, perspektiv och landskap vävs samman till något som sträcker sig bortom duken och sinnena. Aguélis konstintresse väcktes på allvar i tjugoårsåldern, då han också närmade sig Emanuel Swedenborgs (1688–1772) idévärld. Hans strävan efter konstnärlig och andlig utveckling förde honom från ett (oc)kulturellt blomstrande Paris vidare till Egyptens suggestiva ökenlandskap och dess drabbande horisont. Ivan Aguéli dör i en tragisk tågolycka i Spanien 1917. Senare års exponering av konstnärer som Hilma af Klint (1862–1944) och Austin Osman Spare (1886–1956) visar ett ökat intresse för relationen mellan konst och religion, och i förlängningen förbindelsen mellan konst och själ. Föreliggande paper följer i dessa spår genom att placera och diskutera Ivan Aguélis konstnärschap i en västerländsk esoterisk kontext. Syftet är att behandla förbindelsen mellan det yttre landskapet, hans dukar och hans strävan efter andlig upplysning och inre transmutation; hur Aguéli manifesterar en mystik erfarenhet av ett landskap och dess horisont. Tidigare forskning har ofta lyft fram kopplingen till René Guénon (1886–1951) och Traditionalismen, eller studerat Aguéli – ibland med sufismen i beaktande – ur ett konsthistoriskt perspektiv. I denna presentation centreras och behandlas Aguélis esoteriska och andliga idévärld utifrån hans konstteori och konstverk, genom att använda ett teoretiskt ramverk och nyckelbegrepp – som föreställningsförmåga, förmedling av högre

kunskap, förändringar av medvetandetillstånd, och transmutation – knutet till västerländsk esoterism.

Peter Olsson, Göteborgs universitet
[\(Peterjackolsson@gmail.com\)](mailto:Peterjackolsson@gmail.com)

Manuskripter i det kristne Nubia

Materialitet og fysikalitet

Religionsvitenskap har lenge vært dominert av studier av tekster, siden faget begynte som studien av religionshistorie. I dag er andre tilnærminger til religion som forskningsobjekt dominerende. Disse er som oftest knyttet til direkte kontakt med medlemmene av et religiøst samfunn, deres kultiske tradisjoner, trossystemer, kosmologier og mytologier. Samtiden vinner over historien, og hvilke kilder som gis mest fokus har forandret seg. Det nye fokuset er ikke alltid relatert til gjenstander og deres fysiske tilstand, eller deres rolle i den fysiske iscenesettingen av religiøse praksiser. Likevel blir materialitet sett på som en av de viktigste alternative kildene til å studere religiøse fenomener. Denne tendensen har også påvirket tilnærmingen til de skriftlige kildene, som oftere studeres i et materielt perspektiv. Definisjonen av materialitet er sterkt knyttet til de fysiske særtegnene av en gjenstand, f. eks. stein for graveinnskrifter eller papir for trykte utgaver av Koranen. Innenfor hver religion er det faktisk mye å lære av å studere tekster og deres produksjon og bruk i et slikt perspektiv. Hvis vi holder oss innenfor rammen av manuskriptstudier, så kan man oppnå ny innsikt ved å gå videre enn kodikologiske analyser som dominerer det materielle studiet av manuskripter. Blant de ulike metoder som man da kan følge, har jeg blitt tiltrukket av studien av et synonym til materialitet, nemlig fysikalitet. Begrepet har mange betydninger, men de er alle hovedsakelig knyttet til sansene. For å beskrive hvordan jeg forstår fysikaliteten skal jeg diskutere hva den lengste komplette teksten i gammelt nubisk sier om sansene og hvordan de nubiske leserne og tilhørernes sanser ble påvirket gjennom lesing og/eller bruk av slike (religiøse) tekster. Muligheter for å utvide innsikten som produseres fra en slik lokal studie for tilnærming til andre områder vil bli etterstebet.

Alexandros Tsakos, AHKR (Universitetet i Bergen)
[\(alexandros.tsakos@uib.no\)](mailto:alexandros.tsakos@uib.no)

Fra mana til materialitet

Et forskningshistorisk perspektiv på ting.

Den religionsvidenskabelige forskningshistorie er en guldgrube af begreber, der af den ene eller anden grund er blevet efterladt i traditionens bedagede dyb. Men at noget er ladt tilbage er ikke ensbetydende med at det ikke har værdi for eftertiden. Således er mana-begrebet siden årtusindeskiftet dukket op igen (se fx Holbraad 2006) og bliver, på trods af tidligere tiders kritik, taget alvorligt som en term, det er værd at tænke i og med. Mana-begrebets genkomst kan muligvis knyttes sammen med den tingslige-vending i social- og humanvidenskaberne, som folkene omkring aktør-netværksteorien (ANT), fremfor alt Bruno Latour med sin idé om a Parliament of Things, er radikale eksponenter for. En vending mod tingen har ontologiske implikationer og paperet vil endvidere, gennem forskningshistoriske nedslag, hævde et idéhistorisk skifte fra en substansontologi til en modalitetsontologi.

Erik Sporon Fiedler, Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier (Københavns Universitet)
[\(s.fiedler@hum.ku.dk\)](mailto:s.fiedler@hum.ku.dk)

Ontologiska laborationer

Materialitet och andlighet i samtida alkemi i Sverige

I detta paper analyserar jag relationer mellan materialitet och andlighet i samtida alkemisk praktik, baserat på antropologiskt fältarbete i två alkemiska grupper i samtida Sverige. Den alkemiska praktik jag studerat utgår från materiella substanser och fysisk omgivning. Alkemisternas laborationer involverar även kroppslighet i relation till utrustning som kräver övning och färdighet att hantera. Själva framställandet och drickandet av elixir för att främja hälsan är en central aspekt av denna alkemi, samtidigt som slutmålet, 'de Vises Sten', förstås som andlig upplysning. Alkemiska laborationer framträder som ett laddat spänningsfält mellan ritual och experiment, ande och materia. Hur framställer och förhandlar alkemisterna sin relation till ande och materia och hur formulerar de sitt vara-i-världen?

Olivia Cejvan, Religionshistoria, Lunds Universitet
[\(olivia.cejvan@gmail.com\)](mailto:olivia.cejvan@gmail.com)

Islam, apostasi och materialitet

Vad innebär det att lämna islam i Sverige? Denna presentation tar avstamp i ett av Vetenskapsrådet finansierat forskningsprojekt: Att lämna islam. Apostasi, religionsfrihet och motsättningar i ett mångreligiöst Sverige. I projektet

undersöks apostaters erfarenheter och livsberättelser genom ett fältarbete som inbegriper intervjuer och observationer med företrädesvis migranter från Iran, Afghanistan, Somalia och Eritrea. Informanterna tillhör två olika grupperingar: 1) ex-muslimer som är kopplade till Central Council for ex-Muslims in Scandinavia. Denna gruppering av ex-muslimer består huvudsakligen av migranter från Iran och är en del av ett globalt nätverk. 2) Ex-muslimer som har konverterat till kristendomen. Denna gruppering består i huvudsak av migranter från Afrikas horn. Presentationen kommer att diskutera det insamlade materialet utifrån aktuella teorier om apostasi och visa på hur ett fokus på materialitet och emotioner kan bidra till förståelsen av vad det innebär att lämna islam i Sverige.

Daniel Enstedt, Göteborgs universitet
[\(daniel.enstedt@lir.gu.se\)](mailto:(daniel.enstedt@lir.gu.se))

Megapolisomantik Storbyen som magisk rum

I Fritz Leibers roman *Our Lady of Darkness* (1977) stifter vi bekendtskab med den europæiske okkultist Thibaut de Castries og hans banebrydende arbejde med storbyens magiske potentiale, udlagt i værkerne *Megalopolisomancy: A New Science of Cities* og *The Grand Cipher*. Både de Castries og hans bøger er helt igennem fiktive; ikke desto mindre har esoteriske tolkninger af storbyen et nedslagsfelt langt ind i okkulturen, og vi finder alskens former for magisk og religiøs praksis i og omkring det mesokosmos, som byrummet kan siges at være. Dette gælder både forestillinger om at storbyen kan bruges til at forudsige og manipulere potentielle begivenheder, altså en art moderne geomantik, og mere ontologiske ideer om at asfalt, beton, mursten, stål, glas, papir, for ikke at snakke om trængsel og mylder, reklameskilte, elektricitet, gustne dampe og selve storbyrummet som arkitektonisk mandala, indeholder kræfter og farer der ikke findes i naturen. Denne præsentation vil diskutere "esoteriseringen" af byens rum som et eksempel på religionens materielle aspekt, et moderne helligt landskab, der producerer eller kanaliserer kræfter af en anden orden. Vægten vil ligge på samtidige udtryk hos kunstnere, musikere og magikere i både undergrund og populærkultur, der på forskellig vis genfortryller byen som modstander, hjælper, baggrund og ressource.

Jesper Aagaard Petersen, NTNU
[\(jesper.petersen@plu.ntnu.no\)](mailto:(jesper.petersen@plu.ntnu.no))

Pachomianske munkeregler og tingenes formende kraft

Siden Michel Foucaults bøker om seksualitet og, ikke minst, siden Peter Browns monografi, *The Body and Society*, i 1988, har forskning på antikken og tidlig kristendom hatt et spesielt fokus på kropp. Denne kroppslike vendingen kan i dag suppleres av en tinglig vending, som dette innlegget er med på. Inspirasjonen kommer fra Bruno Latours aktør-nettverk teori der gjenstander opphøyes til aktører (men uten intensjoner); Daniel Miller om Stuff (2010) – særlig klær, og om hvordan tingenes overflater skaper mening; og Birgit Meyer om religion og mediering (2009). Innlegget tar utgangspunkt i den egyptiske munkebevegelsen og de pachomianske munkereglene (Praecepta) fra ca. 400. Munkereglene genererer bånd, gir mening, skaper identitet og etablerer fellesskap på tvers av tid og rom. De forankrer religion i kroppen og bidrar til å opprettholde en religiøs forestillingsverden og et forestilt fellesskap som også omfatter overmenneskelige vesener. I Praecepta sitter religion i kroppene, klærne, maten, bøkene og sivmattene, i måtene de beskrives på og sammenhengene de fremstilles i. Dette er ting som sirkulerer i klosteret og som deltar i den pågående prosessen å skape munker og munkesamfunn. Innlegget dreier seg om hvordan tingenes konsistens og funksjon bidrar til å forme asketiske kropper og utvikle et munkefellesskap. Hvordan formidlet materielle ting religion, skapte asketiske kropper og etablerte sosiale fellesskap på regelstyrte måter i Pachoms klostre? Hva var samspillet mellom materiell virkelighet, religiøse forestillinger og munkefellesskap?

Ingvild Sælid Gilhus, AHKR (Universitetet i Bergen)
ingvild.gilhus@ahkr.uib.no

Materialitetens relationer til åndeverdenen i candomblé

Og et perspektiv på materielle spor af førkristen Nordvesteuropæisk religiøsitet

Den Brasilianske religion candomblés måde at konceptualisere relationen det materielle og åndeverdenen opererer i en række forskellige modi. Mit paper vil starte med at gennemgå disse modi. 1. Gudernes rituelle manifestation når de besætter deres "materie", som mediet typisk kaldes. 2. Gudernes immanente tilstedeværelse i det såkaldte "assentamento", en beholder hvori guden immanens etableres med materialer, der er associerede til guddommen. 3. Guden repræsenteret ved et ikon, eller gude-billedet af katolsk format, dvs. guden figureret som forestillingen om en abstrakt transcendent gestalt. 4. Det manifestations-inspirerede gudebillede. Man billedliggør guden som en besat candomblé-præst. Billedet er altså en art ikoniseret ritualsituation. 5. Det synkretistiske gudebillede. Når helgenbilleder figurerer Vestafrikanske guder forekommer nogle sære og interessante forskydninger og endda inversioner af

betydning. Denne rummelige vifte af konceptualiseringsmodeller er naturligvis interessant i sig selv som et billede af hvor rig en enkelt religiøs kontekst kan være på forskelligartede måder at konstruere relation mellem materialiteten og noget overnaturligt. Men jeg mener at dette perspektiv kan bruges i en lidt videre kontekst. Det kan nemlig hjælpe os til at relativisere vores egen kulturs mest dominante modus, som jeg vil hævde er nr. 3, den ikoniske repræsentation af en transcendent gestalt. Vi tenderer at forvente og tage udgangspunkt i dette modus, når vi f.eks betragter materielle levn fra forsvundne religiøse kontekster. Men når man betragter arkæologiske fund fra førkristen nordisk religiøsitet med baggrund i candomblé, så virker det indlysende at lignende begrebslige former kan være relevante og måske give os en ny forståelse for det arkæologiske materiale. Jeg vil gennemgå nogle eksempler, hvor jeg mener at dette kan være tilfældet. Under præsentationen vil jeg benytte filmede optagelser fra mit feltarbejde i Brasilien 2014-15.

Rune Hjarnø Rasmussen, Uppsala Universitet
[\(rune.hjarno-rasmussen@teol.uu.se\)](mailto:(rune.hjarno-rasmussen@teol.uu.se))

En forbudt substans?

Alkoholbruk i muslimsk og islamsk kontekst

Å konsumere vin lagd av druer er forbudt i alle de sunniislamske lovskolene, som forbyr konsum av rusholdig væske, blant annet på bakgrunn av Koranen 5:90-92 (al-Ma'idah). I mange land med muslimsk flertall i Tyrkia og Sørøsteuropa er imidlertid alkoholkonsumet høyere enn hjemme, vintradisjonene eldre, brennevinen sterkere, og drikkepresset enormt. Å brenne hjemme er utbredt, og å takke nei til et glass oppfattes lett som brudd på sosiale, kulturelle og moralske koder. Sosial drikking gis islamske referanser, og islamske høytidsfeiringer involverer gjerne alkohol. Alkoholkonsum kan i mange tilfeller ikke bare ses som muslimsk praksis, men sågar muslimsk norm, stolthet og identitetsmarkør, og er et gjennomgående element i interreligiøse og intraislamske diskurser. I noen sufiringer gis alkoholbruken dessuten en teologisk begrunnelse og en religiøs funksjon i forholdet mellom mennesket og Gud. Eksempler bli hentet fra de vestlige delene av «Balkan-til-Bengal»-komplekset i islam (Shaban Ahmed 2015), blant annet bosniske landsbyer, greske nidviser, makedonske bysentra, osmanske reiseskildringer, albanske tekker, tyrkiske bryggerier og kosovoalbanske bajram-feiringer. Ikke minst vil det bli fortalt flere gode bektasjivitser. Alkoholeksemplene illustrerer islamsk mangfold og problematiserer avgrensning og konceptualiseringen av islam (og religion, for den saks skyld) i forskning og undervisning. Snarere enn å bortforklare eller se muslimers omgang med og hylling av alkohol utelukkende

som raffinerte symboler eller særegne tilfeller av antinomianisme, vil vi undersøke hvorvidt bruken av den forbudte substansen alkohol og betydningen av det i visse kontekster kan regnes som en del av islam og muslimsk kultur. Vi tar til orde for en analytisk tilnærming som i større grad tar høyde for kompleksiteten, ambivalensene og de direkte selvmotsigelsene i denne omfattende religionen. Innlegget kritiserer dessuten tendensen til å se store muslimske grupper og ikke-arabiske, ikke-legalistiske aspekter som perifere og underordnet eller irrelevante i studiet av islam.

Cecilie Endresen (Universitetet i Oslo), Jonas Svendsen (Universitetet i Bergen)
(cecilie.endresen@ikos.uio.no)
(jonottsve@gmail.com)

Ildtilbedelsens materielle relasjonalitet

Kontemporær zoroastrisme i India

Zoroastrisme i sin kontemporære form blir først og fremst praktisert i India, spesielt i og rundt Mumbai. Et karakteristisk trekk med parsiene (de indiske zoroastrierene) er tilbedelsen av helligjorte og kontinuerlig brennende tempelilder. Den rituelle interaksjonen med ilden finner sted under tre-offeret (*boi dadan*) utført fem ganger daglig og underlagt et strengt renhetsregime. Den vanlige betegnelsen 'ildtempler' understrekker ildens viktige rolle i den rituelle tempelkonteksten. Fra et teologisk perspektiv blir tempelilden gjerne presentert som den øverste guden Ahura Mazda's sønn, eller et symbol på eller det mest effektive rituelle mediet for å nå usynlige Ahura Mazda. Et aspekt som karakteriserer 'hverdagssdiskursen' om ilden er også tilleggelsen av en form for sosialitet, og da spesielt kommunikative egenskaper. Den relasjonelle dimensjonen i forestillinger om guder og andre overmenneskelige aktører utgjør det teoretiske rammeverket i denne presentasjonen som dermed kobler seg på antropologen Robin Horton's (1960) teoretisering av religion som sosiale relasjoner med, eller utvidelsen av menneskers sosialitet på det ikkemenneskelige. Tempelildene blir personifisert og tillagt varierende grad av virksomhet og intensjonalitet, gjerne i kontekst av en personlig relasjon mellom personen og dens utvalgte ild. Denne presentasjonen undersøker hvordan og på hvilke måter ildtilbedelsens materielle dimensjon og uttrykk tilsynelatende spiller en viktig rolle i utviklingen av forestillinger om ilden som relasjonell aktør, hvor et eksempel er hvordan tre-offeret, i form av sandaltre, og ildens gjenytelse, i form av aske, er grunnleggende for dens primære uttrykksform som en utvekslingsrelasjon. I tillegg vil presentasjonen se på hvordan den umiddelbare materielle konteksten også legger begrensninger for hvordan relasjonen blir uttrykt, for eksempel ved at kommunikasjon med ilden er

begrenset til tempelet.

Håkon Tandberg, AHKR (Universitetet i Bergen)
[\(hakon.tandberg@uib.no\)](mailto:hakon.tandberg@uib.no)

Glimtar av en folkvandringstida föreställningsvärld

De folkvandringstida guldbrakteaterna utgör en viktig källa till den folkvandringstida religionen i Sydskandinavien. Som föremål är guldbrakteaterna inspirerade, men inte direkta kopior av romerska mynt och medaljer som avbildade kejsaren. Dock kom de nordiska guldbrakteaternas ikonografi att med tiden avvika allt mer från sina kontinentala förlagor och gradvis framträdde istället motiv som med stor sannolikhet återspeglar religiösa föreställningar. Brakteatikonografin har dels ansetts vara ett uttryck för folkvandringstida religion, dels vittna om den vikingatida mytologins väldigt gamla rötter. En utbredd uppfattning är nämligen att föremålen återger motiv och scener som även återfinns i vikingatida mytologi och medeltida eddapoesi. Den dominerande uppfattningen om brakteatikonografin är att merparten av bilderna återger asaguden Oden i rollen som helare och schaman, och att brakteaterna visar på hur gammal denna uppfattning är i Skandinavien. En sådan tolkning förutsätter dock att den vikingatida och medeltida skriftliga mytologin utan större problem skall gå att använda för att förstå ett folkvandringstida ikonografiskt material. De två tolkningsperspektiven behöver inte utesluta varandra, men det finns källkritiska svårigheter med att sammanföra dem. Denna presentation vill dels problematisera ovan nämnda tolkning, dels föreslå ett alternativt sätt att nära sig guldbrakteaternas ikonografi på som tar hänsyn till äldre kontinental traditioner och religiösa föreställningar.

Johan Adetorp, Institutionen för kulturstudier (Linnéuniversitetet)
[\(johan.adetorp@lnu.se\)](mailto:johan.adetorp@lnu.se)

Materielle aspekter ved World Youth Day

Hvert andre til tredje år arrangerer Den katolske kirke World Youth Day (WYD) på forskjellige steder i verden. WYD er et internasjonalt ungdomsstevne som varer i en kort uke og involverer hundretusenvis katolske ungdommer og unge voksne fra hele verden. En sentral del av stevnet er møter mellom paven og unge katolikker. Samværet involverer imidlertid mer enn videreføring av eksisterende lære og tradisjoner; det rommer kreative møter mellom tradisjon

og innovasjon i ritualiserte kontekster hvor unge katolikkers religiøse identitet formes. Eksisterende forskning på WYD fokuserer på deltakeres opplevelser og tolkninger av egne opplevelser. Langt mindre oppmerksamhet er blitt viet arrangementets materielle aspekter. Materialitet er en sentral del av WYD på flere plan – fra logistikk og sikkerhetshensyn til fordeling av matkuponger og utdeling av den innvidde hostien. Alle elementene er med på å gjøre WYD til hva det er. Eksempelvis omtales WYD konsekvent som pilegrimsferd og alle deltakere som pilegrimer. Hvordan henger pilegrimsferd og materialitet sammen ved WYD? Denne presentasjonen utforsker dette spørsmålet med utgangspunkt i materiale fra ved WYD i Częstochowa, Polen 1991 og Denver, Colorado 1993.

Jane Skjoldli, AHKR (Universitetet i Bergen)
[\(jane.skjoldli@uib.no\)](mailto:(jane.skjoldli@uib.no))

Är religiöst material en del av vårt kulturarv?

Religiöst material utgör en viktig del av vårt kulturarv. Det formar sättet på vilket vi ser dåtid, nutid och framtid. Det har även till uppgift att hjälpa oss att förstå olika religioner. Så hur bevaras religiöst material på våra museer? Våren 2015 skrev jag en masteruppsats i museologi där jag undersökte hur religiöst material samlas in, hanteras och klassificeras på tre svenska museer. I detta paper utgår jag från min studie och lyfter några av de resultat jag fick fram. Utgångspunkten var att kulturarv utgör en ideologi och att religion utgör en annan och frågan som uppstod var vad som skedde i brytningspunkten mellan dem? Genom intervjuer och policydokument studerades den rådande diskursen för hur material, speciellt religiöst material, samlas in, hanteras och klassificeras på tre svenska museer. För att analysera materialet använde jag mig av Bruce Lincolns mytteori, att myter är ideologier i narrativ form. Lincoln menar att en myt har sanningsanspråk, trovärdighet och auktoritet, vilket jag argumenterar för att även kulturarv i allra högsta grad också har. Utifrån Lincolns teori fann jag olika kategoripar i den rådande diskursen. Dessa undersökte jag både sinsemellan och i förhållande till varandra. Analysen visade att det finns en hierarki bland det material museerna väljer att samla in och att religiöst material hamnar långt ner i denna hierarki. Andra perspektiv än det religiösa prioriteras och inget museum försökte aktivt samla in religiöst material. Det visade sig även vara en brist på religiöst material på museerna. Resultatet av min studie var att religion inte är en del av kulturarvsdiskursen, och eftersom det inte är en del av denna diskurs blir även uppfattningen av det religiösa kulturarvet bristfällig.

Nicole von Rost Biedron, Lunds Universitet
[\(nicole.vonrost@gmail.com\)](mailto:(nicole.vonrost@gmail.com))

Materialitet og liminalitet – kan arkæologien erkende religion?

Arkæologer har siden fagets begyndelse forsøgt at rekonstruere forhistorisk religion, og det har ikke skortet på hypoteser om ritualer, myter og ideologier. På trods af dette er der ingen konsensus om hvad en arkæologisk tilgang til religion indebærer. Manglen på teori har ført flere arkæologer til at afvise religionsarkæologien, med hvilket der typisk menes forhistoriske trossystemer, som noget der ligger uden for fagets epistemologiske grænser. I de seneste år er nogle arkæologer begyndt at lægge vægt på materiel kulturs materialitet – det vil sige måden hvorpå genstande, handlinger og menneskets fysiske omverden skaber associationer og betydninger ud fra deres materielle egenskaber. Dette har åbnet op for en ny tilgang til de materielle aspekter af religion: i stedet for at fokusere på menneskers udsagn om tings betydning, kan arkæologer undersøge hvordan visse materialiteter skaber visse betydninger på tværs af kulturer. Det vil her forsøges at kombinere arkæologi, materialitet og religionsvidenskab ved at udforske hvordan disse nye koncepter kan belyse kendte fænomener. Mere konkret vil jeg undersøge hvordan liminalitet og liminale tilstænde kan produceres gennem material kultur og erkendes arkæologisk. En række case studies fra Nordeuropa vil inddrages i denne forbindelse.

Peter Kahlke Olesen, Copenhagen University
(fkq573@alumni.ku.dk)

Religion, materialitet och cartesiansk dualism i ett religionsfilosofiskt perspektiv

I min presentation gör jag några ansatser att formulera en religionsfilosofisk kritik av vetenskapsteoretiska förutsättningar för studier av materialitet och religion som i grunden kan ses som präglade av den cartesianska dualismen. Utifrån några exempel från aktuella religionsvetenskapliga studier av materialitet och religion som gör anspråk på att vara anti- cartesianska visar jag att dessa, trots denna ambition, är cartesianskt dualistiska. I min presentation söker jag frammana en religionsvetenskaplig teori som kan omfatta religionens undflyende från vetenskaplig förklaring, och som ser "materialitet" och "andlighet" som kategorier sprungna ur den cartesianska vetenskapsteorin.

Ervik Cejvan, Religionsfilosofi (Lunds universitet)
(ervik.cejvan@ctr.lu.se)

Den falliske sten, myten om Nanahoa og den royale penis

Materialitet, narrativitet og krop i Hawai'iansk religion

På øen Kaho'olawe rejser en fallisk sten sig i en lille skov. Stenen ligner i høj grad en menneskepenis, og en dyb kærv langs siden synes at vise en subincision eller noget lignende. Stenen korresponderer med en myte, som stadig lever, og den er gennem mange generationer blevet brugt til at stimulere frugtbarhed m.v. Men stenens specifikke form har også en mulig sammenhæng til de operationer, som i før-kristen tid blev foretaget på royale drengebørns penis. I mit foredrag vil jeg diskutere tingene i enkeltheder, ikke mindst på grunlag af de filologiske enkeltheder, som er overleveret via en af de vigtigste hawai'ianske historikere, David Malo (1795-1853), som omtaler operationerne i en af sine erindringsbøger. Tesen i min analyse er, at en naturligt forekommende sten er blevet formet, ligesom den kongelige menneskekrop (operationen), og at den ikonografiske materialitet (stenen) derfor har fungeret i nøje sammenhæng med en biologisk materialitet (den kongelige krop). genstand og krop betinger her hinanden, med det mytiske narrativ som mellemled. Undersøgelsen bygger på undersøgelser i felten, såvel som tekstanalyse.

Mikael Rothstein, Religionsstudier (Syddansk Universitet)
[\(rothstein@sdu.dk\)](mailto:rothstein@sdu.dk)

Muslimske fellesskap i Stavanger – moskéer

I Stavanger er det registrert seks muslimske fellesskap, tre med tyrkisk-kurdisk språkbakgrunn (a, b og c), to med pakistansk-urdu tilhørighet (d og e) og et med arabisk-somalisk-engelsk-norsk som språklig og kulturelt rammeverk (f). Alle seks hører til den sunni-islamske familien, mens lovskolene er ulike og vektlegges lite i samtaler med forskeren. Fellesskapene holder alle til i bygninger som ikke er bygd som moskéer. Men de fem daglige bønnene og en mengde ulike aktiviteter som koranskole for barn, eller tyrkisk eller arabisk for voksne kvinder, fyller moskéene med liv og mening hver eneste dag. Spesielt i helgene er aktivitetsnivået høyt med ungdomsgrupper som er åpne for både de lenge-boende som er født i byen og de ny-ankomne med flyktningebakgrunn. Manuel A. Vasquez and Kim Knott (2014) har studert religiøse migrant-fellesskap i flere storbyer som London og Johannesburg. De legger vekten på tre ulike dimensjoner når de vil gi et bilde av slike fellesskap, (1) praksis og ritualer som blir kroppsliggjorte (embodied performance), (2) hvordan man behersker sitt (romlige) forhold til forskjellighet og tilhørighet (the spatial management of difference and belonging), og (3) de mange og varierte måtene som mennesker kan ha nettverk med og på (multiple embedding across networked spaces). Jeg

ønsker å beskrive og analysere to (a og e) av Stavanger-fellesskapene i lys av spesielt Vasquez' og Knotts punkt 2 og 3, men også i noen grad trekke inn viktigheten av det rituelle som vektlegges under punkt 1. Moskéene er ikke bare romlige og «materielle» uttrykk for ‘hjem’ og ‘tilflukt’ for de troende, men også kulturelle baser for språklige minoriteter. Kvinnefellesskapene og de årlige basarene med gözleme-baking er uttrykk for samhørighet som går langt utover den religiøse tilhørigheten. Samtidig vekker maten kulturelle og trygge minner fra hjemlandet hos alle dem som kjøper og spiser. Aktivitetene trekker linjene fra barndom og mødres skikker og tradisjoner via Mekka og Medina og 1400-årige regler til den lille oljebyen i kyst-Norge. Globale fellesskap bygges og utvides gjennom bl.a. skype-telefoni og Facebook. Dessuten fornyer og avgrenser fellesskapene seg fra tvilerne gjennom Quran-konferanser og andre markeringer. Utøvelse av dawa med invitasjon til islam og det materielle som hus og basarer henger sammen og forbinder det usynlige med det synlige.

Gerd Marie Ådna, Misjonshøgskolen
[\(gerd.marie.aadna@mhs.no\)](mailto:gerd.marie.aadna@mhs.no)

Pilegrimsvandring som materiell religion

Innlegget tar utgangspunkt i norsk pilegrimsbevegelse og tekster skrevet av norske pilegrimer og kirkelige autoriteter. Pilegrimsvandring som materiell religion omfatter i denne konteksten både troende kristne, spirituelle søker og folk uten noe erklaert religiøst engasjement. Grensene mellom disse gruppene synes porøse når det gjelder enkelte grunnleggende trekk. Det gjelder *holisme*, altså helhetstenkning, og *søken*, pilegrimen er nærmest pr. definisjon en søker, en person i bevegelse, kristen eller ei. Holisme og søkermentalitet innvirker på den karakteren pilegrimsvandring har som materiell religion. Det er tre sentrale uttrykk for materiell religion som drøftes i innlegget. Det gjelder: (1) Diskursen om pilegrimsvandringen som en ytre og en indre reise, (2) Pilegrimsveien som nøkkelsymbol, (3) Materielle objekter som formidlere av symbolsk og eksistensiell mening. Alle de tre punktene kan fylles med kristent trosinnhold, spirituelle tolkninger à la New Age, eller innhold av mer sekulær art. Det er ikke alltid klare grenser mellom disse variantene i et gitt tilfelle. Fokuset på materialitet synes å nedtone det som skiller pilegrimene og gjør at en med Bruno Latour kan hevde at det først og fremst er veien som skaper den moderne norske pilegrimen og pilegrimsidentiteten. Pilegrimsvandringen blir dessuten i innlegget belyst som “levd religion,” og her spiller materialiteten en vesentlig rolle.

Lisbeth Mikaelsson, AHKR (Universitetet i Bergen)

[\(Lisbeth.Mikaelsson@uib.no\)](mailto:Lisbeth.Mikaelsson@uib.no)

Samkhyayoga og materialitet

Samkhyayoga regnes som et av hinduismens såkalte seks filosofiske systemer. Men samkhyayoga er også en religiøs praksis og har derfor også en materiell kultur. I dette paperet presenterer jeg visuelt materiale av samkhyayogier og samkhyayogas lære. Dette materialet er for det første billedlige representasjoner av grunnleggeren Kapila i samtidens hinduisme slik som statuer, gudeplakater, bokillustrasjoner, visittkort til prester og tegneserier, og for det andre visuelt materiale fra samkhyayogaklostre slik som inskripsjoner, hodeskaller, og statuer og gravplasser til guruer (samadhisthaner). Søkelys på den materielle siden av samkhayayoga utfyller fokuset på tekster, det visuelle materiale krystalliserer læren og gir en bedre forståelse av samkhyayoga som levd religion.

Knut Jacobsen, AHKR (Universitet i Bergen)
[\(Knut.jacobsen@uib.no\)](mailto:Knut.jacobsen@uib.no)

PROGRAM¹

PROGRAM CHAOS-SYMPORIUM FREDAG 29. APRIL (dag 1)

TID	TITTEL	DELTAKER
09.25	"VELKOMMEN"	K. JACOBSEN
09.30	ANIKONISME: NY FORSKNING OM RELIGIOS ANIKONISK VISUEL KULTUR	M. AKTOR
09.55	PACHOMIANSKE MUNKEREGLER OG TINGENES FORMENDE KRAFT	I. GILHUS
10.20	ILDTILBEDELESENS MATERIELLE RELASJONALITET	H. TANDBERG
10.45	Pause 15 min	
11.00	MÅLARDUKENS MYSTIK	P. OLSSON
11.25	MATERIALITET OG LIMINALITET: KAN ARKÆOLOGIEN ERKENDE RELIGION?	P. OLESEN
11.50	ÄR RELIGIÖST MATERIAL EN DEL AV VÅRT KULTURARV?	N. BIEDRON
12.15	Lunsj 1t og 45min	
14.00	DEN FALLISKE STEN, MYTEN OM NANAHOA OG DEN ROYALE PENIS	M. ROTHSTEIN
14.25	FRA MANA TIL MATERIALITET: ET FORSKNINGSHISTORISK PERSPEKTIV PÅ TING	E. FIEDLER
14.50	ISLAM, APOSTASI OCH MATERIALITET	D. ENSTEDT
15.15	Pause 15 min (årmøte NRF)	
15.30	SAMKHYAYOGA OG MATERIALITET	K. JACOBSEN
15.55	GLIMTAR AV EN FOLKVANDRINGSTIDA FÖRESTÄLLNINGSVÄRLD	J. ADETORG
16.20	MUSLIMSKE FELLESSKAP I STAVANGER: MOSKEER	G. ÅDNA
16.45	PILEGRIMSVANDRING SOM MATERIELL RELIGION	L. MIKAELSSON

PROGRAM CHAOS-SYMPORIUM LØRDAG 30. APRIL (dag 2)

TID	TITTEL	DELTAKER
09.30	MANUSKRIPTER I DET KRISTNE NUBIA	A. TSAKOS
09.55	MATERIALITETENS RELATIONER TIL ÅNDEVERDEN I CANDOMBLÉ	R. RASMUSSEN
10.20	NÅR VERDENER KOLLIDERER: OM KULTEN OMKRING EN MUSEUMSGENSTAND	C. NIELSEN
10.45	Pause 15 min	
11.00	ONTOLOGiska LABORATIONER: MATERIALITET OG ANDLIGHET I SAMTIDA ALKEMI I SVERIGE	O. CEJVAR
11.25	EN FORBUDT SUBSTANS? ALKOHOLBRUK I MUSLIMSK OG ISLAMSK KONTEKST	ENDRESEN/SVENDSEN
11.50	MEGAPOLISOMANTIK: STORBYEN SOM MAGISK RUM	J. PETERSEN
12.15	Lunsj 1t og 45min	
14.00	RELIGION, MATERIALITET & CARTESIANSK DUALISM I ETT RELIGIONSFilosofiskt PERSPEKTIV	E. CEJVAR
14.25	MATERIELLE ASPEKTER VED WORLD YOUTH DAY	J. SKJOLDLI

¹ Det kan komme mindre endringer i programmet.

PRAKTISK INFORMASJON

Velkommen til årets CHAOS-symposium som finner sted på **Auditorium D**, Sydneshaugen skole (Sydnesplassen 9) rett ved Johanneskirken:

Lunsjen på fredag er gratis for de som presenterer paper, og vil inntas på hyggelige og internasjonale Kafé Spesial (et par minutters gange fra universitetsområdet). På fredag kveld er det lagt opp til felles middag på Safran, en persisk restaurant også like i nærheten av universitetsområdet. Denne vil starte kl 18.00 og dessverre må deltakere betale selv. Det er ikke nødvendig å melde seg på middagen før på selve dagen.

Innleggene skal ha varighet på **max. 20 min.**, med 5 min. til en etterfølgende diskusjon & spørsmålsrunde (25 minutter tilsammen). Gi beskjed til oss på forhånd hvis du tenker å bruke PowerPoint/Keynote-presentasjon. Vi sees!